

XALQARO XUSUSIY HUQUQ NORMALARINI KODIFIKATSIYALASH MUAMMOLARI

Eshmatova Sevinch Sherzod qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq
va inson huquqlari fakulteti magistratura talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Xalqaro xususiy huquqning huquq tizimida tutgan o`rni, maqsadi va manbalari bilan birgalikda, ushbu sohadagi yuridik normalarni kodifikatsiyalash muammolari o`rganiladi. Bu jarayonni boshlashdan oldin, avvalo, nega aynan kodifikatsiyalash muhimligi sabablari birma-bir sanaladi. Bundan tashqari, kodifikatsiyalashning afzalliklari va noafzalliklari, mazkur harakatni amalga oshirishda xalqaro tashkilotlarning xatti-harakatlari, shuningdek, jahon tajribasi qiyosiy ravishda tahlil qilinadi va xulosalar taqdim etiladi.

Kalit so`zlar: Xalqaro xususiy huquq, huquq normalari, kodifikatsiyalash, Fuqarolik kodeksi, UNIDRUA, YUNSITRAL, huquqiy xavfsizlik, Xalqaro savdo tashkiloti, xalqaro arbitraj, savdo va investitsiyalar.

Xalqaro xususiy huquq xususiy huquq tizimida yuridik fanning bir tarmog`i sifatida tan olingan alohida huquq sohasi hisoblanadi. Ushbu soha xalqaro hayot sharoitida yuz beradigan xususiy, ya`ni fuqarolik huquqi va fuqarolik protsessual huquqi bilan tartibga solinadigan, shuningdek, oilaviy, mehnat, tadbirkorlik, iqtisodiy protsessual munosabatlarni o`z ichiga oladi. Ushbu munosabatlarning turli davlatlar fuqarolari va yuridik shaxslari o`rtasida vujudga kelishi, o`zgarishi va bekor bo`lishining tartibga solinishi hamda nizo

chiqqan taqdirda ularning hal qilinishi o`ziga xos xususiyatlar ega. Aynan O`zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksida (FKning 1158-moddasi) xalqaro xususiy huquq normalari bilan tartibga solinadigan munosabatlar chet el elementi bilan murakkablashgan fuqarolik-huquqiy munosabatlar sifatida ta`riflanadi.¹

Xalqaro xususiy huquq, davlatlararo aloqalarda yuzaga keladigan huquqiy nizolarni hal qilish, fuqarolarning huquqlarini himoya qilish, xalqaro savdo va investitsiyalarni qo`llab-quvvatlash hamda transchegaraviy huquqiy nizolarni tartibga solishda zarurdir. U xalqaro aloqalar o`rtasidagi noaniqliklarni bartaraf etib, fuqarolar va yuridik shaxslar uchun adolat va tartibni ta`minlaydi. Bu soha xalqaro hamkorlikni mustahkamlash, milliy qonunlar va xalqaro standartlarni uyg`unlashtirishda muhim rol o`ynaydi.

Hozirgi kunda xalqaro xususiy huquq qoidalarini kodifikatsiya qilishda, turli xalqaro shartnomalarning loyihalarini tayyorlashda xalqaro tashkilotlarning tashabbus ko`rsatishi tobora oshib bormoqda.

Dastlab, kodifikatsiya mazmuniga to`xtalib o`tadigan bo`lsak, bu – tizimlashtirishning eng murakkab va takomillashgan shakli bo`lib, u yangi kodifikatsion hujjatni tayyorlash va qabul qilish yo`li bilan amaldagi qonunchilikka ham ichki, ham tashqi ishlov berishga yo`naltirilgan faoliyatni o`zida aks ettiradi.²

O`zbekiston yuridik ensiklopediyasida qayd etilishicha, “kodifikatsiya (lot. “codex” – “qonunlar to`plami” va “factio” – “qilaman”) – qonunchilik hujjatlarini tizimlashtirishning eng yuqori shakli bo`lib, amaldagi normative-huquqiy hujjatlarni chuqur

¹ O`zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi

<https://lex.uz/docs/-180552>

² N. X. Rahmonkulova. O`zbekiston Respublikasining xalqaro xususiy huquq to`g`risidagi qonunchiligini

kodifikatsiyalashtirishni takomillashtirish. Yu.f.d. (DSc) ilmiy dar. ol. uchun yoz. diss. - Toshkent, TDYU. 2016. 73-75 betlar

va har tomonlama qayta ishlash hamda ularni o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish yo'li bilan yangi, majmua shaklidagi, tizimlashtirilgan normativ-huquqiy hujjat yaratish"dir.³

Shuningdek, Xalqaro xususiy huquqni birxillashtirish bo'yicha 1926-yilda xalqaro institut – UNIDRUA tashkil etiladi. Davlatlar ishtirokida ko'p tomonlama xalqaro shartnomalarning tuzilishi bilan 1940-yilda UNIDRUA hukumatlararo tashkilot sifatida huquqiy maqomga ega bo'ladi. Institutning asosiy maqsadi davlatlar yoki bir guruh davlatlarning xususiy huquqqa taalluqli normalarini o'zaro yaqinlashtirish, muvofiqlashtirish bilan shug'ullanish, xususiy huquqda bir-biriga o'xshash normalarni ishlab chiqishdan iborat. 1966-yilda Xalqaro savdo huquqi bo'yicha BMTning maxsus organi sifatida Komissiya (YUNSITRAL) tashkil qilindi. BMT Bosh Assambleyasining 1966-yil 17-dekabrda qaroriga muvofiq komissiyaning vazifasi xalqaro savdo qoidalarini birxillashtirish va bir-biriga muvofiqlashtirishga yordam berishdan iborat.⁴ Komissiyaning vazifasi, masalan, yangi xalqaro konvensiyalarni, xalqaro savdo huquqi sohasida namunaviy va mazmunan jihatdan bir-biriga o'xshash qonunlarni tayyorlashga, xalqaro savdo odatlarini kodifikatsiya qilishga yordamlashishdan iborat bo'lib, bu sohadagi axborotlar, ma'lumotlarni to'plash va ularni targ'ib qilishga qaratilgan bo'lishi nazarda tutiladi. Komissiya birinchi galda quyidagi: tovarlarning oldi-sotdisi, xalqaro hisob-kitoblar, tijorat arbitraj kabi mavzularga e'tibor berdi. Tayyorlangan loyihalar asosida quyidagi konvensiyalar qabul qilindi:

Tovarlarning xalqaro oldi-sotdisi shartnomalari to'g'risidagi BMTning Konvensiyasi;
Tovarlarning xalqaro oldi-sotdisida da'vo muddatlari to'g'risidagi Konvensiya;
Yuklarni dengiz orqali tashish bo'yicha BMTning Konvensiyasi;
YUNSITRALning Arbitraj reglamenti;
YUNSITRALning Yarastirish reglamenti va boshqalar.

³ O'zbekiston yuridik ensiklopediyasi / Mas'ul muharrir: N. To'ychiyev. – T.:Adolat, 2009

⁴ https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/06-54671_ebook.pdf

Shuningdek, 1985-yilda Xalqaro savdo arbitraji to'g'risidagi qonun, 1988-yilda Xalqaro o'tkazma va Xalqaro oddiy veksel to'g'risidagi Konvensiya qabul qilindi.⁵

Kodifikatsiyalashning asosiy maqsadi davlatlararo nizolarni hal qilish, huquqiy munosabatlarni tartibga solish va xalqaro hamkorlikni mustahkamlashdir. Shu bilan birgalikda, mazkur kodifikatsiyalashtirish aynan nega muhim ekanligiga quyidagi sabablarni keltirishimiz mumkin:

1. Huquqiy, aniq va barqaror normativ asos yaratish:

Xalqaro xususiy huquq ko'pincha turli davlatlar o'rtasidagi huquqiy aloqalarda qarama-qarshi tizimlar va talqinlarga ega bo'lgan normalar to'plamidir. Kodifikatsiya qilish orqali barcha tomonlar uchun aniq va bir xil qoidalar ishlab chiqiladi. Bu, ayniqsa, turli davlatlar o'rtasidagi nizolarni hal qilishda yordam beradi, chunki xalqaro huquqiy qoidalar hamda ularni talqin qilish usullari haqida aniq xulosa chiqarish imkonini beradi.

Shuningdek, kodifikatsiya qilish orqali xalqaro huquq normalari aniq va shaffof bo'ladi, bu esa mamlakatlarga va ularning fuqarolariga huquqiy xavfsizlikni ta'minlashda yordam beradi.

2. Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish:

Kodifikatsiya jarayoni davlatlar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytiradi. Yagona xalqaro standartlar va qoidalar yaratilishi natijasida esa mamlakatlar o'rtasidagi huquqiy aloqalar hamda hamkorlikni soddalashtirish imkoniyati ortadi. Bu esa, o'z navbatida, savdo, investitsiyalar, turizm, iqtisodiy aloqalar va madaniy almashuvni rivojlantiradi.

Davlatlar o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlash bilan birgalikda kodifikatsiya jarayonlari, BMT, Xalqaro savdo tashkiloti (WTO), Xalqaro arbitraj kabi xalqaro

⁵ Xalqaro xususiy huquq: Darslik. / Mualliflar jamoasi // y.f.d., dots.I.Rustambekov umumiy tahriri ostida. T.:TDYU, 2019. - 41-42-betlar

tashkilotlar bilan ham hamkorlikni keng amalga oshira oladi. Bu tashkilotlar, o'z navbatida, xalqaro tizimni yanada mustahkamlash va yagona huquqiy muhit yaratishda yordam beradi.

3. Xalqaro nizolarni hal qilish:

Har bir davlatning o'ziga xos huquqiy tizimi bor va bu tizimlar o'rtasida nizolar yoki qarama-qarshiliklar yuzaga kelishi mumkin. Kodifikatsiya qilish, masalan, qaysi davlatning qonunlari qo'llanilishi kerakligini belgilash orqali, huquqiy nizolarni tez va samarali hal qilishga yordam beradi. Bu, ayniqsa, xalqaro shartnomalar va fuqarolik-huquqiy aloqalarda muhimdir. Bundan tashqari, kodifikatsiya jarayoni davlatlar o'rtasidagi huquqiy masalalarni hal qilishda aniq qoidalar va mexanizmlarni yaratadi. Bu esa xalqaro arbitraj va sud tizimlarida muammolarni tezroq hal qilishda yordam beradi.

4. Xalqaro savdo va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash:

Xalqaro xususiy huquqni kodifikatsiyalash, turli davlatlar o'rtasidagi tijorat va iqtisodiy faoliyatni qo'llab-quvvatlaydi. Savdo bitimlari, investitsiya kelishuvlari va qarz shartnomalari uchun yagona huquqiy asoslar yaratish, tadbirkorlar va kompaniyalar uchun huquqiy xavfsizlikni ta'minlaydi.

Shuningdek, xalqaro savdo va investitsiya faoliyatining rivojlanishi uchun yagona huquqiy tizim, iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash bilan birgalikda, bu orqali tijorat nizolarini hal qilish, xususiy shaxslar va yuridik shaxslar uchun soddalashtirilgan va tushunarli huquqiy vositalarni taqdim etish mumkin.

5. Huquqiy xavfsizlikni ta'minlash:

Xalqaro xususiy huquqni kodifikatsiya qilish, fuqarolar va kompaniyalar uchun huquqiy xavfsizlikni ta'minlaydi hamda ular o'z huquqlari va majburiyatlarini aniq bilib, transchegaraviy aloqalardagi nizolarda o'z pozitsiyalarini himoya qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shuningdek, xalqaro meros huquqi, nikoh va ajralish masalalarida, xalqaro

miqyosda qarorlar chiqarishda va fuqarolarning huquqlarini himoya qilishda ham yordam berishi mumkin.

6. Milliy huquqni xalqaro darajada integratsiya qilish:

Kodifikatsiya qilish jarayoni milliy huquq tizimlarini xalqaro tizimlar bilan integratsiyalashda muhim o`rin tutadi. Har bir davlat o`z milliy qonunlarini xalqaro normalar bilan muvofiqlashtirishi esa global huquqiy tizimning birligini ta`minlashga xizmat qiladi. Shuningdek, kodifikatsiya xalqaro miqyosda huquqiy tartibni birlashtirish va har xil davlatlarning qonunlaridagi farqlarni kamaytirish uchun ham zarur. Bu, turli millatlar va xalqlar o`rtasidagi huquqiy nizolarni hal qilishda samarali yondashuvni ta'minlaydi.

7. Xalqaro huquqni samarali amalda qo`llash:

Kodifikatsiya jarayonlari, mavjud xalqaro huquqiy konvensiyalar va shartnomalarni amalga oshirishni osonlashtiradi. Bu jarayonda, masalan, Xalqaro savdo huquqi, Xalqaro arbitraj va transchegaraviy investitsiya huquqlarini amalda qo`llash masalalarini ko`rib chiqadi, xalqaro huquq tuzilmalarini yaratish va ular bilan davlatlarni muvofiqlashtirish imkonini beradi. Bunday normativ-huquqiy asoslar davlatlarning xalqaro tashkilotlarga kirishiga va global huquq tizimiga uyg`un bo`lishiga yordam beradi.

Xalqaro xususiy huquq normalarini kodifikatsiyalash zaruriyati nafaqat davlatlar o`rtasidagi huquqiy nizolarni samarali hal qilish uchun, balki global huquq tizimining birligini ta`minlash, tijorat va investitsiyalarni rivojlantirish, fuqarolar va kompaniyalarni himoya qilish hamda xalqaro hamkorlikni kuchaytirish uchun juda muhimdir. Shuningdek, xalqaro miqyosda huquqiy tizimni yaxshilash va muvofiqlashtirishga yordam beradi hamda davlatlararo aloqalarni osonlashtirib, samarali qiladi.

Keyingi masala, ya'ni xalqaro xususiy huquq normalarini kodifikatsiyalashtirish O`zbekiston Respublikasi uchun qanchalar muhim ekanligini hamda yuzaga kelishi

mumkin boʻlgan noafzalliklarni tahlil qilamiz. Ushbu yangi tajriba yurtimiz uchun xalqaro miqyosdagi huquqiy aloqalar va nizolarni tartibga solishda muhim bir qadamlardan biri hisoblanadi. Bunday kodifikatsiya jarayoni bir qator afzalliklar keltirishi mumkin, lekin shu bilan birga baʼzi noafzalliklarni ham paydo qilish ehtimoli mavjud. Dastlab, foydali tomonlari haqida soʻz yuritamiz:

Birinchidan, xalqaro aloqalarni yaxshilash va investitsiyalarni jalb qiladi.

Xalqaro xususiy huquqni kodifikatsiya qilish orqali, Oʻzbekiston xalqaro iqtisodiy va tijoriy aloqalarda yaxshilangan huquqiy tartibga ega boʻladi. Yagona, aniq va adolatli huquqiy normativlar Oʻzbekistonga xorijiy investorlar va biznesmenlar uchun yanada qulay muhit yaratadi. Bundan tashqari, kodifikatsiya, xalqaro shartnomalar, tijorat shartnomalari va boshqa huquqiy aloqalar boʻyicha aniq qoidalar belgilash orqali savdo hamda investitsiyalarga ishonchni oshiradi. Bu esa oʻz navbatida, Oʻzbekiston iqtisodiyotini mustahkamlashga yordam beradi.

Ikkinchidan, xalqaro huquq normalariga moslashuvchanlikni amalga oshiradi.

Global tizimga integratsiyalash Oʻzbekistonni global huquq tizimi bilan moslashtirishga imkon beradi. Bu xalqaro tashkilotlar bilan kelishuvlar va huquqiy aloqalarni soddalashtiradi. Masalan, BMT, Xalqaro savdo tashkiloti (WTO) va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan aloqalarni yanada mustahkamlaydi. Bu orqali Oʻzbekiston xalqaro miqyosda kuchli huquqiy asosga ega boʻladi hamda xalqaro konvensiyalar va shartnomalarni amalda qoʻllashni osonlashtiradi.

Uchinchidan, fuqarolar va yuridik shaxslarni himoya qiladi.

Kodifikatsiya orqali Oʻzbekiston fuqarolari va yuridik shaxslar uchun xalqaro munosabatlarda huquqiy himoya kafolatlarini taʼminlash mumkin. Xususan, fuqarolik ishlari, nikoh va meros, yoki xususiy mulk huquqlari kabi masalalarda aniq va adolatli qoidalar yaratiladi.

To`rtinchidan, huquqiy tizimning samaradorligini oshiradi.

Kodifikatsiya jarayoni nizolarni hal qilish mexanizmlarini yaxshilashga yordam berishi bilan birgalikda, huquqiy to`qnashuvlar yuzaga kelgan hollarda, qaysi davlatning qonunlari qo`llanilishi kerakligini aniq belgilash tizimi ishlab chiqiladi. Natijada, sudlarning xalqaro nizolarni hal qilishdagi samaradorligi oshadi, chunki sudyalari xalqaro normalarni to`g`ri talqin qilish imkoniyatiga ega bo`ladi.

Endi esa Xalqaro xususiy huquq normalarini kodifikatsiyalashtirish noafzalliklarini tahlil qiladigan bo`lsak, ularga quyidagi asoslarni keltirishimiz mumkin:

Birinchidan, milliy huquq tizimi bilan nomuvofiqlik yuzaga kelishi mumkin.

O`zbekiston ichki huquq tizimi, ayniqsa, o`zining an'anaviy va o`ziga xos qonunlari bilan tanilgan. Xalqaro xususiy huquqni kodifikatsiyalashtirish, ba'zan, milliy qonunlar bilan qarama-qarshi kelishi yoki ular bilan moslashishi qiyin bo`lishi mumkin. Masalan, qonunlar o`rtasidagi farqlar kodifikatsiya jarayonida muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuningdek, ba'zi milliy huquq tizimlarida mavjud bo`lgan tamoyillar va qoidalar Xalqaro xususiy huquq tizimiga to`g`ri kelmasligi mumkin. Bu, ayniqsa, yuridik madaniyat va urf-odatlar o`rtasidagi farqlardan kelib chiqishi mumkin.

Ikkinchidan, xalqaro tizimga moslashishdagi qiyinchiliklar.

Kodifikatsiya jarayonida xalqaro normativlar bilan to`liq moslashish qiyin bo`lishi mumkin. Xususan, O`zbekistonning ta'lim tizimi, huquqshunoslik madaniyati va tajribasi boshqa davlatlarning tizimlari bilan qarama-qarshi bo`lishi mumkin.

Bundan tashqari, ba'zi hollarda, xalqaro tashkilotlar bilan ishlashda hamkorlikning yetishmasligi, yangi normativ huquqlarni joriy etishdagi qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

Uchinchidan, yangi qonunlarni joriy qilishdagi qiyinchiliklar.

Kodifikatsiya qilinadigan yangi normalarni sud organlari, huquqiy tizim va yuristlar o'rtasida to'g'ri talqin qilish muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonning barcha huquqiy idoralari va tizimlari yangi qoidalarga o'tish uchun zarur bo'lgan resurslarga ega bo'lishi shart, bu esa o'z vaqtida amalga oshirilmasligi mumkin.

To'rtinchidan, xalqaro tizimdagi o'zgarishlarga moslashish.

Ma'lumki, xalqaro huquq tizimi doim o'zgarib turadi. Shu sababli, kodifikatsiya jarayonida ishlab chiqilgan normativlar tez-tez o'zgarib turadigan xalqaro huquqiy sharoitlarga moslashtirilishi kerak. Bu esa, kodifikatsiya qilinadigan huquq normalarining doim yangilanib turilishiga sabab bo'lishi mumkin.

Tom ma'noda, O'zbekistonning xalqaro xususiy huquqni kodifikatsiyalash jarayoni bir qator afzalliklarni taqdim etadi, masalan, xalqaro aloqalarni kuchaytirish, iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash va fuqarolarni huquqiy himoya qilish va boshqalar. Ammo, bu jarayonni amalga oshirishda ba'zi noafzalliklar ham mavjud bo'lib, ular milliy huquq tizimi bilan moslashishdagi qiyinchiliklar, resurslar yetishmovchiligi va xalqaro tizimdagi o'zgarishlarga moslashish bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Biroq, bu muammolarni hal qilish uchun tegishli huquqiy islohotlar, xalqaro hamkorlik va resurslarni samarali taqsimlash zarur bo'ladi.

Shuningdek, jahon tajribasiga yuzlanadigan bo'lsak, ba'zi mamlakatlar yurisdiksiya, qonunlarning ziddiyatlari, xorijiy sud qarorlarini tan olish, ijro etish va xalqaro oilaviy huquq kabi masalalar bo'yicha aniq va yagona qoidalarni ta'minlaydigan keng qamrovli qonunlar to'plamini yaratdilar. Ushbu davlatlar xalqaro huquqiy nizolarni ko'rib chiqishda izchillik, aniqlik va bashoratlilikni ta'minlash uchun shunday kodekslarni qabul qilganlar. Ushbu mamlakatlar sirasiga Fransiya, Germaniya, Italiya, Ispaniya, Shvetsariya, Braziliya, Niderlandiya, Yaponiya, Janubiy Koreya kabi mamlakatlar kiradi.

Xususan, xalqaro xususiyl huquqni kodifikatsiyalashtirishda **Janubiy Koreya** tajribasini o`rganadigan bo`lsak, mazkur davlat o`zining xalqaro xususiyl huquq tizimini 1962-yilda (2001-yilda kichik o`zgartirishlar kiritilgan) qabul qilingan “Konflikt huquqi to`g`risidagi qonun” (**Conflict of Laws Act**) asosida kodifikatsiya qilgan.⁶ Ushbu qonun mamlakatda xalqaro miqyosda yuzaga keladigan huquqiy nizolarni hal qilishda kollizion huquqiga asoslanadi. Xalqaro xususiyl huquq, o`z navbatida, xalqaro shartnomalar, fuqarolik ishlari, o`zaro yuridik aloqalar va boshqa xalqaro huquqiy masalalarda qaysi mamlakatning huquq tizimi qo`llanilishini belgilaydi.

Mazkur qonun Janubiy Koreyada xalqaro xususiyl huquq sohasidagi hukmron normativ hujjat hisoblanadi. Ushbu qonun quyidagi asosiy sohalarda huquqiy tartibni ta`minlaydi:

- ✓ Konflikt (xalqaro huquqiy nizolar) va xususiyl huquq qoidalari o`rtasidagi farqni belgilaydi;
- ✓ Qaysi mamlakatning huquqi (applicable law) ko`rsatilgan nizoni hal qilishda amal qilishini aniqlaydi;
- ✓ Shartnomalar, zarar yetkazish, meros kabi masalalarda xalqaro miqyosda amaldagi huquqiy normalarni tekshiradi;
- ✓ Yuridik va jismoniy shaxslar, xususan, mamlakatlar o`rtasida sud qarorlari va mulk huquqining tan olinishini ta`minlaydi va hakazo.

Janubiy Koreyada 2001-yil yangilangan ushbu Xalqaro xususiyl huquq to`g`risidagi Akt (Konflikt huquqi to`g`risidagi qonun/ Conflict of Laws Act) bir nechta sohalarning rivojlanishiga ta`sir ko`rsatdi. Xususan, xalqaro oilaviyl huquq sohasiga kelsak, eski tahrirdagi Qonundagi ayrim moddalar erkaklar va ayollar o`rtasidagi tenglik tamoyili

⁶ The name of the Conflict of Laws Act has been changed from “Seoboesabeop” to “Gukjesabeop”. <https://space.snu.ac.kr/bitstream/10371/85045/1/8.%20New%20Conflict%20of%20Laws%20Act%20of%20the%20Republic%20of%20Korea.pdf>

Janubiy Koreyaning Konstitutsiyasiga zid ravishda buzilganligi uchun tanqid qilindi. Chunki nikoh oqibatlari (16-modda), er-xotinning mulkiy rejimi (17-modda), ajrashish (18-modda) va ota-ona va bola o'rtasidagi huquqiy munosabatlarga (22-modda) nisbatan lex patriae, ya'ni ota qonuni boshqaruvchi qonun sifatida belgilangan edi.

Yangi tahrirdagi qonunda esa respublika Konstitutsiyasiga muvofiq, erkaklar va ayollar o'rtasidagi tenglik tamoyilini mustahkamlash maqsadida turmush o'rtoqlarning umumiy lex patriae larini, shu bilan birgalikda, umumiy doimiy yashash qonunini belgilab, kamsituvchi sifatida qaralishi mumkin bo'lgan qoidalar olib tashlandi.

Bundan tashqari, eski tahrirdagi qonun taraflarning avtonomiyasiga faqat xalqaro shartnomalar doirasidagina ruxsat bergan. Biroq, yangi tahrirdagi qonun xalqaro oilaviy huquq va meros huquqi, masalan, nikoh mulki rejimi (38-modda) va meros (49-modda) nizosida ham taraflar avtonomiyasini joriy qildi. Hatto boshqaruv holatida ham mandatsiz ishlar, asossiz boyib ketish va huquqbuzarlik holatlari sodir etilgan taqdirda, tomonlarga hodisa sodir bo'lgandan keyin ham amaldagi qonunni kelishib olishga qonuniy ruxsat berildi (33-modda). Shuningdek, iste'mol shartnomalari va yakka tartibdagi mehnat shartnomalari bo'yicha nizolarda esa ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan zaif taraflarni himoya qilish maqsadida tomonlar avtonomiyasini ma'lum darajada cheklash yo'lga qo'yildi (27 va 28-moddalar).⁷

Yuqorida aytib o'tilganidek, yangi Conflict of Laws Act (CLA) xalqaro standartlar va 1962-yildagi eski CLA kuchga kirganidan beri ishlab chiqilgan tendensiyalarni aks ettiradi. Yangi tahrirdagi qonunni qabul qilish orqali Janubiy Koreya yurisdiksiya va qonunlar

⁷ Kwang Hyun SUK. Article: New Conflict of Laws Act of the Republic of Korea. Journal of Korean Law, Vol.1, No.2, 2001.

<https://space.snu.ac.kr/bitstream/10371/85045/1/8.%20New%20Conflict%20of%20Laws%20Act%20of%20the%20Republic%20of%20Korea.pdf>

ziddiyatli masalalarda turli masalalarni qamrab olish uchun keng qamrovli nizomlardan foydalangan holda dunyoning sud-huquq sohasida rivojlangan mamlakatlariga qo`shildi.

Ammo shuni ta`kidlash kerakki, yangi CLA umumiy huquq tizimida olib borilgan muhokamalarni to`liq aks ettirmaydi. Koreya huquq tizimi fuqarolik huquqi tizimini qabul qilganligi sababli, qonunlar ziddiyatlari ko`pincha umumiy huquqli (common law) mamlakatlar qonunlari bilan yuzaga keladi. Ushbu davlat xalqaro bitimlar va umumiy huquq mamlakatlari, masalan, Amerika Qo'shma Shtatlari bilan shaxsiy almashinuvda ko'proq ishtirok etganligi sababli, Koreya huquqi va umumiy huquqli mamlakatlar qonunlari o`rtasida yuzaga keladigan qonunlar ziddiyatini hal qilish zarurati sezilarli darajada oshdi.⁸

Umumiy olganda, kodifikatsiyalash tajribasini ba'zi olimlar ma'qullasa, qolganlar bu fikrga qarshi ekanliklarini ham kuzatishimiz mumkin. Aynan ushbu mavzu yuzasidan N. Rahmonkulova o`z dissertatsiyasida keng tadqiqot qilganliklarini ko`rishimiz mumkin. Kodifikatsiya tomonidan amalga oshiriladigan muayyanlik huquq tizimini tanlash erkinligini, demakki, sud qonunlar kolliziyasini hal qilishda tayanishi lozim bo`lgan adolatlilik prinsipining ta'sirini ham sezilarli darajada cheklaydi. Olimlarning ta`kidlashicha, aniq qonuniy tartibga solish sudyani har qanday alohida holatda real vaziyatni inobatga olish va zaruriy egiluvchanlikni amalga oshirishdan mahrum etadi. Umumiy huquq doktrinasi namoyandalari kollizion bog`lovchilarning keskin belgilanishi ishning har tomonlama baholanishi va shundan kelib chiqqan holda, odilona natijaga erishishni ta'minlamaydi, degan qarashni ilgari suradilar. Ayrim olimlarning fikricha, xalqaro xususiy kodifikatsiyasiga uning o`ta murakkabligi va chigalligi to`squinlik qilishi mumkin.^{9/10}

⁸ Kyung-Han Sohn. Article: New Private International Law in Korea

http://www.pilaj.jp/yearbook/YB_DATA/YB003/Y003A10.pdf

⁹ Кабрияк Р. Кодификации /Пер. с франц. Л. В. Головки.– М.: Статут, 2007

Xalqaro xususiy huquqni kodifikatsiyalashtirishni qo'llab-quvvatlovchi va qarshi fikrlarni uzoq tahlil qilishimiz mumkin. Ammo, umumiy ravishda, ushbu nazariya va amaliyotni birlashtirgan holda mamlakat huquqlarida sinab ko'rish foydadan holi emas.

Xulosa shuki, xalqaro xususiy huquq milliy qonunchilikning fuqarolik huquqi, oila huquqi, mehnat huquqi, fuqarolik protsessual huquqi, xo'jalik protsessual huquqi normalarining chet el elementi bilan murakkablashgan munosabatlarining yig'inidisini o'ziga xos metod vositasida tartibga soluvchi kompleks xususiyatga ega bo'lgan huquq sohasidir. Mazkur sohalar bir-biriga ham uzviy bog'liq, ham alohida bo'lishiga qaramasdan, xalqaro xususiy huquqning ajralib chiqishi va uni yaxlit kodifikatsiyalashtirish bir nechta afzalliklarni paydo qiladi. Hozirgi davrda xalqaro xususiy huquqqa tegishli qoida va moddalar turli kodeks va hujjatlarda tarqoq joylashganligi ish hajmining oshishiga hamda ko'proq vaqt sarflanishiga olib keladi. Bir qarashda unchalik oson ko'rinmagan jarayon mamlakatlar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishni va yagona standartlarni ishlab chiqishni talab qiladi. Xalqaro konvensiyalarning ishlab chiqilishi va xalqaro xususiy huquqning barcha jihatlarini tartibga soluvchi yagona huquqiy hujjatlarning yaratilishi yanada samarali integratsiyalashuvga yordam beradi hamda xalqaro nizolarda huquqni qo'llashda bir xillikni ta'minlaydi. Qachonki xalqaro hamkorlikning samarali darajasiga erishilsa, xalqaro xususiy huquqning birlashish jarayoni osonlashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. UN 1994.

https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/0654671_ebook.pdf

¹⁰ N. X. Rahmonkulova. O'zbekiston Respublikasining xalqaro xususiy huquq to'g'risidagi qonunchiligini kodifikatsiyalashtirish. Yu.f.d. (DSc) ilmiy dar. ol. uchun yoz. diss. - Toshkent, TDYU. 2016. 97-97 betlar

2. Xalqaro xususiy huquq: Darslik. / Mualliflar jamoasi // y.f.d., dots.I.Rustambekov umumiy tahriri ostida. T.:TDYU, 2019;
3. O`zbekiston yuridik ensiklopediyasi / Mas`ul muharrir: N.To`ychiyev. – T.:Adolat, 2009
4. N. X. Rahmonkulova. O`zbekiston Respublikasining xalqaro xususiy huquq to`g`risidagi qonunchiligini kodifikatsiyalashtirishni takomillashtirish. Yu.f.d. (DSc) ilmiy dar. ol. uchun yoz. diss. - Toshkent, TDYU. 2016;
5. Кабрияк Р. Кодификации /Пер. с франц. Л. В. Головки.– М.: Статут, 2007;
6. Kwang Hyun SUK. Article: New Conflict of Laws Act of the Republic of Korea. Journal of Korean Law, Vol.1, No.2, 2001.
7. <https://sspace.snu.ac.kr/bitstream/10371/85045/1/8.%20New%20Conflict%20of%20Law%20Act%20of%20the%20Republic%20of%20Korea.pdf>
8. Kyung-Han Sohn. Article: New Private International Law in Korea http://www.pilaj.jp/yearbook/YB_DATA/YB003/Y003A10.pdf
9. O`zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi. <https://lex.uz/docs/-180552>